

תען פנים

מהו זה שאלה המה?

ה"ה

תהלים כ"ג

לְחַיֵּד מִזְמוֹר לַיהוָה הַאֲרִיץ וּמְלֵאָהּ תִּגְבַּל וְיִשְׁבֵּי בָהּ: פִּי הָיָא
 עַל-יַמִּים וְסָדָה וְעַל-לְהָדוֹת וּכְוֹנֵנֶת: מִי־עֲלֶיךָ בַּה' יְהוָה וּמִי־
 יָקוּם בַּמַּקּוֹם קֹדֶשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבֹרֵךְ לֹא־נִשְׂאָ לַשָּׂוֵא
 נַפְשׁוֹ וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה: וְשֵׁן בִּרְכָה מֵאֵת יְהוָה וְיִצְדָּקָהּ
 מֵאֲלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: זֶה הוּא הַדָּשׁוּ מִבְּקִשֵׁי פִנְיֶךָ יַעֲקֹב כְּלָה:
 שֵׁשׁ שְׁעָרִים וְרֵאשִׁיכֶם וְהַנְּשִׂאָה פִתְחֵי עֹלָם וְיִבְנֶה מֶלֶךְ
 הַכְּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה עֲזוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר
 מִלְחָמָה: שֵׁשׁ שְׁעָרִים וְרֵאשִׁיכֶם וְשֵׁשׁ פִתְחֵי עֹלָם וְיִבְנֶה
 מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה עֲבָאוֹת הוּא
 מֶלֶךְ הַכְּבוֹד כְּלָה:

נפשי

מכללת הדיזוג-גוש עציון ימי עיון בתנ"ך קיץ תשס"ט

השגיתו עלינו. דחק ונבוס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית, קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת:

מדוע זה מאיר את פשר הכינוי "ה' צבאות", במשמעות של מלך עליון שכל צבא השמים - משמש וירח ועד ריבוא כוכבים, וכל צבא הארץ - מדומם וצומח ועד חי ומדבר, כולם עבדיו וצבאותיו העושים דברו וסודים למרותו.

עבא כתוך עבא

ואולם, אף על פי שאין השם 'צבאות' מפורש בתורה, רמזו הוא בספר שמות, במשמעות לאומית מיוחדת.

כבר בפרשת וארא מצינו את בשורת ה' למשה:
והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים. (שמות, י"ד)

ובפרשת בא - בפסוק חגיגי ומלא הוד:
יהי כעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. (י"ב, מ"א)
בני ישראל מכונים אפוא צבאות ה', ועל שם מכונה ה' יתברך בשם - 'צבאות', לפי שהוא אלוהי צבאות ישראל, כדברי דוד לגלית:
...ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות

אלהי מערכות ישראל אשר חרפת. (שמואל א', י"ז, מ"ח)
פירוש זה לשם 'ה' צבאות', מביא אבן עזרא בשם ר' סעדיה גאון:
ויאמר הגאון, כי נקרא השם אלוהי הצבאות בעבור ישראל.

אלא שאבן עזרא עצמו אינו נוטה לקבל את דברי הגאון ואומר:
והזכיר בעיני כי הם צבאות השמים. (אבן עזרא שמות, י"ב)

ובכן לפנינו שני פירושים: **האחד מרחיב** ורואה בה' צבאות את אלוהי השמים והארץ וכל צבאם, **והשני מצמצם** ומייחד שם זה לאלוהי צבאות ישראל בלבד. אך לאמיתו של דבר אין סתירה בין שני הפירושים: השמים והארץ וכל צבאם, הם אכן צבאותיו של מלך המלכים. אבל בתוך צבאו הגדול יש לו מעיין **'סיירות נבחרות'**, שעליה נקרא שמו ועל כתפיה מוטלות משימות מיוחדות - מעבר לעצם קיום הבריאה ומעבר לביטחון השוטף.

יתר על כן: המלך ששקד על הקמתה וגיבושה של הסיירות, יכול אמנם להשיג את 'עדין בכוחות עצמו, אך אף על פי כן בוחר הוא לשתף את יחדתו בכל המשימות הקשות, כדי לגלות לכל שיש לו אהבים-אהובים בעולמו המוסרים נפשם למענו. יסוד זה מתגלה במזמור כ"ד בתהילים, שהוא כולו המנון מלכות נורא הוד, מפסוק הפתיחה המכריז: **"לה' קאָרץ ומְלוֹאָה"**, ועד לחתימה המבשרת על כניסתו של **... מן המלכים להיכבו.**

הסידרת הנבחרת

שמות רבים יש לו לריבון העולמים, אך אין הם מעידים חלילה על ריבוי ישויות, אלא על דרכי התגלות והנהגה המשתנים מעת לעת: פעם בדרך הטבע ופעם באותות ובמופתים, פעם במידת הדין ופעם במידת הרחמים.
נקודה זו מובהרת במעמד הסנה בו שואל משה את ה' יתברך:
...ואמרו לי מה שמו, מה אמר אֱלֹהִים?

והקב"ה משיב:

אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֱלֹהִים. (שמות, י"ג, מ"ד)

את פשר תשובת ה' מאיר המדרש בשמות רבה (ו', ג'):
אמר ר' אבא בר ממל: אמר לו הקב"ה למשה: שמי אתה מבקש לדעת: לפי מעשי אני נקרא: פעמים אני נקרא אל שדי, צבאות, אלוהים, י-ה-ו-ה... הווי: "אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֱלֹהִים" - אני נקרא לפי מעשי.

ואכן בתחילת פרשת וארא מרגיש ה':

וְאָרָא אֶל אֱבֹרָהִם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמֵי י-ה-ו-ה לֹא נִדְעָתִי לָהֶם. (ו', ג')

ומפרישים אבן עזרא והרמב"ן: התגלית אל האבות במידת אל שדי המנהיג את עולמו בדרך הטבע ב'ניסים ונסתרים', ואילו בשם הווייה, שבו אני עושה ניסים ונפלאות שלא בדרך הטבע, לא נדעתי להם "לברוא חדשות בשינוי תולדות".

"עבא-צבאות"

ברם, יש לשים לב, כי מכל שמות ה' המצוינים בדברי ר' אבא ב'שמות רבה', שם אחד אינו מופיע בכל בתורה, והוא השם **'צבאות'**:
שם זה מופיע לראשונה במקרא רק בתחילת ספר שמואל, בפיה של חנה:

וְתֹאמַר: ה' צְבָאוֹת, אִם נָאֵה תִרְאֶה בְּעֵינֵי אֲמִתְךָ... (שמואל א', י"א)

על שם חדש זה בדברי חנה, עמדו חכמים ואמרו (ברכות לא ע"ב):

אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם

שקראו להקב"ה צבאות, עד שבאתה חנה וקראתו צבאות.

אמרה חנה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מכל צבאי צבאות

שבראת בעולמך, קשה בעיניך שתתן לי בן אחד:

משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו...

בא עני אחד ועמד על הפתח. אמר להם: תנו לי פרוסה אחת, ויא...